

ROZSUDEK

EVROPSKÉHO SOUDU PRO LIDSKÁ PRÁVA

z 27.6.2000

ve věci

Cha'are Shalom Ve Tsedek proti Francii

(publikováno v časopise Přehled Rozsudků Evropského soudu pro lidská práva, ASPI Publishing, č. 1/2001, str. 20.)

Věc Cha'are Shalom Ve Tsedek proti Francii

Čl. 9 Úmluvy

(právo na svobodu náboženského vyznání)

Dne 27. června 2000 vyhlásil předseda Evropského soudu pro lidská práva v Paláci lidských práv ve Štrasburku rozsudek ve věci Židovská náboženská obec Cha'are Shalom Ve Tsedek proti Francii).

Soud rozhodoval ve velkém senátu složeném z následujících soudců: L. Wildhaber, předseda Soudu (Švýcarsko), J.-P. Costa (Francie), Sir Nicolas Bratza (Spojené království), L. Ferrari Bravo (San Marino), L. Caflisch (Lichtenštejnsko), W. Fuhrmann (Rakousko), K. Jungwiert (Česká republika), M. Fischbach (Lucembursko), B. Zupančič (Slovinsko), N. Vajicová (Chorvatsko), J. Hedigan (Irsko), W. Thomassenová (Nizozemí), M. Tsatsa-Nikolovska (BJR Makedonie), T. Pantiru (Moldávie), A. B. Baka (Maďarsko), E. Levits (Lotyšsko), K. Traja (Albánie).

Ke skutkovému stavu

Stěžovatelkou je Židovská náboženská obec Cha'are Shalom Ve Tsedek založená podle francouzského práva. Tvrdí, že byl porušen čl. 9 a čl. 14 Úmluvy tím, že jí francouzské úřady odmítly vydat povolení nezbytné k přístupu na jatka za účelem rituální porážky v souladu s náboženskými ultraortodoxními pravidly, která uznávají její členové.

A. Kontext případu

1. Rituální porážka

Kašrut je soubor židovských zákonů, který stanoví, které potraviny jsou nezávadné, jakož i způsob jejich přípravy. Základní zásady košer stravování jsou uvedeny v Tóře, svaté knize, kterou tvoří Pentateuch (Pět knih Mojžíšových, tedy Genesis, Exodus,

Leviticus, Numeri a Deuteronomium). Podle Tóry měly při stvoření světa tvořit potravu člověka pouze rostliny a požívání masa bylo povoleno pouze po potopě a za velmi přísných podmínek. Tóra tak stanovila absolutní zákaz požívání krve, neboť krev je podkladem života a život nelze přijímat s masem, nýbrž je potřeba jej rozptýlit do země tak, jako vodu. Taktéž některá zvířata či jejich části se považují za nečisté, a tudíž k lidské potravě nevhodné (např. kůň, velbloud, prase, králík).

Tóra tak zakazuje požívání krve a porážka se musí uskutečňovat stanoveným způsobem. Je zakázáno požívat zvířata, která zemřela přirozenou smrtí nebo které usmrtila jiná zvířata. Taktéž je zakázáno požívat zvířata, která v okamžiku porážky trpěla nějakou nemocí nebo měla nějakou vadu. Maso a výrobky z tohoto masa (např. mléko, smetanu či máslo) je nutno připravovat odděleně, oddělenými nástroji a v oddělených nádobách, neboť Tóra stanoví, že kůzle nelze vařit v mléce jeho matky. Pro účely respektování zákazů uvedených v Tóře pozdější komentátoři, kteří nejprve předávali tradice ústně a posléze sepsali encyklopedický soubor komentářů - Talmud, stanovili velmi podrobná pravidla taktéž pro způsob porážení zvířat.

Jelikož židovské náboženství zakazuje požití byť nepatrného množství krve, zvířata je nutné podříznout, respektive zabít jediným řezem velmi tenkého nože, tak aby došlo k okamžitému čistému a hlubokému přeříznutí trachey a jícnu, jakož i krkavic a krční žíly tak, aby vyteklo maximální množství krve. Aby byly odstraněny jakékoliv stopy krve je nutné maso namáčet ve vodě a solit. Okamžitě po porážce je maso třeba prohlédnout a zjistit, zda zvíře netrpělo chorobou či nějakou anomálií, která by způsobovala jeho nevhodnost ke konzumaci.

Rituální porážku - šchitu - mohou provádět pouze specialisté - šochetové, zbožní muži neposkvrněné morálky a cti. Na celý proces zpracování masa dohlíží rituální dozor. Náboženský orgán potom maso označí za "košer", což spotřebitelům zaručuje, že se jedná o maso z porážky provedené podle židovských rituálů. Toto označení má za následek výběr daně nazývané daň z porážky neboli rabínská daň.

Tento způsob porážky je ve Francii i v jiných evropských zemích v rozporu s běžnými principy porážky, podle nichž je zvíře nutné znehybnit a nejprve omráčením uvést do stavu bezvědomí tak, aby netrpělo. Francouzské právo, jakož i Evropská úmluva Rady Evropy o ochraně porážených zvířat z roku 1979 a směrnice Evropského společenství z roku 1993 nicméně rituální porážky za určitých podmínek umožňují. K porážce může ve Francii dojít pouze na jatkách a mohou ji provádět pouze šochetové pověřeni náboženskými společnostmi, které dostaly povolení od ministra zemědělství, a to na základě návrhu ministra vnitra.

2. Pařížská konzistoriální židovská obec

Centrální konzistoř je francouzská instituce, kterou císařským dekretem z roku 1808 založil Napoleon I. za účelem

správy židovského kultu ve Francii. Po oddělení Státu od Církve v roce 1905 se židovské obce ve Francii přeměnily na židovské náboženské obce a shromáždily se v rámci Unie francouzských židovských obcí, která se i nadále nazývá Centrální konzistoří. Centrální konzistoř zahrnuje obce, které představují většinu velkých proudů judaismu, s výjimkou liberálních, kteří věří, že Tóru je nutné vykládat ve světle dnešních životních podmínek, a ultraortodoxních, kteří naopak obhajují striktní výklad zákonů Tóry.

Dne 1. července 1982 bylo povolení nezbytné k pověření šochetů uděleno rabínské komisi pro spolupráci mezi obcemi, která je napojena na Pařížskou konzistoriální židovskou obec (ACIP). Tato obec je odnoží Centrální konzistoře. Tato rabínská komise tedy uděluje pověření k získání průkazu pro přístup na jatka. Rabínský soud Bejt din dohlíží na dodržování pravidel stravování a zajišťuje investuru šochetů a dozor nad nimi.

Francouzská republika je v souladu s článkem 2 Ústavy z roku 1958 světským (laickým) státem, který však respektuje všechna vyznání. V souladu se zákonem z roku 1905 stát zajišťuje svobodu vyznání, nicméně neuznává, neodměňuje ani nepodporuje žádný kult. Veškeré příjmy francouzských náboženských obcí tak pocházejí z příspěvků a darů jejich příznivců. Podle tvrzení vlády asi polovina příjmů Centrální konzistoře pochází z výběru daně z porážky.

3. Židovská náboženská obec Cha'are Shalom Ve Tsedek

Tato obec má v současné době asi šest set přispěvatelů a asi čtyřicet tisíc příznivců. Původně tato obec vznikla oddělením od Pařížské centrální židovské konzistoře. Je totiž výrazem minoritního proudu, jehož členové chtějí vykonávat náboženství v co nejpřísnější ortodoxii. Obec chce zejména provádět rituální porážku přísnějším způsobem, než jak ji provádějí šochetové pověřeni Centrální konzistoří, a to především při posmrtné prohlídce zvířat. Tento způsob vyplývá z předpisů o masu košer, které jsou zakotveny v knize Leviticus a které sepsal v 16. století do kodexu Šulchan aruch ("Prostřený stůl") rabín Josef Karo. Ačkoliv někteří pozdější komentátoři přijali méně přísné předpisy, určitý počet ortodoxních židů, zejména židů příslušných k sefardským obcím, k nimž náleží i stěžovatelka, chtějí jíst maso poražené nejpřísnějším způsobem. Toto maso se nazývá "glatt", což v jidiš znamená hladký. Aby bylo "glatt", nesmí maso vykazovat žádnou nečistotu, to jest žádnou známku předchozí choroby, a to zejména v oblasti plic. Stěžovatelka přitom tvrdí, že šochetové pod dozorem Bejt din nejsou v současné době při prohlídce dostatečně nároční, což způsobuje, že maso jimi označené jako "košer" členové obce považují za nepoživatelné.

Stěžovatelce tak nezbyvá, než provádět porážku ilegálně nebo dovážet "glatt" maso z Belgie.

B. Řízení, která předcházela stížnosti

1. řízení

V letech 1984 až 1985 stěžovatelka, v té době pouze jako kulturní sdružení, a nikoliv jako náboženská obec, označovala jako "glatt" maso prodávané v řeznictvích svých členů, tedy aniž by došlo k označení masa za košer ze strany Bejt din. ACIP tedy na stěžovatelku podala žalobu z důvodu klamavého označení zboží. Žaloba byla nicméně zamítnuta, neboť jak pařížský odvolací soud (Cour d'apel de Paris), tak kasační soud (Cour de cassation) dospěly k závěru, že zákon z roku 1905 o oddělení Církve od Státu znemožňuje soudům vyslovit se v otázce pravomoci, kterou by obec mohl mít pro označování masa jako košer.

2. řízení

Dne 11. února 1987 stěžovatelka požádala ministerstvo vnitra, aby navrhlo, aby jí bylo uděleno povolení pro rituální porážky. Tato žádost byla dne 7. května 1987 zamítnuta s tím, že stěžovatelka nemá v rámci francouzské židovské obce dostatečnou podporu a že není náboženskou obcí ve smyslu zákona z roku 1905 o oddělení Církve od Státu. Toto rozhodnutí stěžovatelka napadla správní žalobou před správním soudem (tribunal administratif) v Paříži z důvodu porušení svobody vyznání. Správní soud nicméně žalobu zamítl s tím, obec v době vydání rozhodnutí neprokázala, že je náboženskou obcí, neboť pouhá skutečnost, že zajišťuje zpřístupnění košer masa za účelem jeho prodeje v řeznictví, je nepropůjčuje povahu náboženské obce, jejíž pověření by ministr vnitra mohl ministroví zemědělství navrhnout. Odvolání proti rozsudku ke Státní radě (Conseil d'État) bylo taktéž zamítnuto, a to ze stejných důvodů.

3. řízení

Současně se žádostí o povolení stěžovatelka podala k prefektovi departmentu Deux-S+vres žádost o zvláštní povolení k porážce v zařízeních tohoto departmentu, a to pro tři šochety, kteří jsou členy obce. Prefekt nicméně tuto žádost dne 29. dubna 1987 zamítl s odůvodněním, že pravomoc takové zvláštní povolení udělit má pouze v případě, pokud povolení nebylo pro příslušné náboženství uděleno žádné náboženské obce, což není tento případ. Návrh na zrušení rozhodnutí prefekta podaný ke správními soudu v Poitiers byl rozsudkem z 10. října 1990 ze stejných důvodů zamítnut; rozhodnutí správního soudu potvrdila svým rozsudkem z 25. listopadu 1994 i Státní rada.

Řízení před Evropským soudem pro lidská práva

Stěžovatelka se dne 23. května 1995 obrátila na Evropskou komisi pro lidská práva (dále jen Komise) s tvrzením, že byl porušen čl. 9 a čl. 14 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen Úmluva). Komise stížnost prohlásila dne 7. dubna 1997 za přípustnou. Dne 31. března 1999 rozhodlo kolegium velkého senátu, že bude věc projednána velkým senátem.

Předběžná otázka

V souladu s jednacím řádem může Soud kdykoliv rozhodnout o vyškrtnutí stížnosti ze seznamu stížnosti, pokud lze z okolností usuzovat, že na ní stěžovatelka netrvá. Dopisem z 27. října 1999 předseda stěžovatelky rabín David Bitton oznámil, že má v úmyslu vzít stížnost zpět, neboť se po zvážení všech okolností obává, že stížnost bude mít za následek vážnou dezorganizaci fungování židovské obce; ze stejného důvodu se pak rozhodl rezignovat na svoji funkci v obci. Stěžovatelka nicméně platnost tohoto zpětvzetí napadla s tím, že pan Bitton na svoji funkci rezignoval již v únoru a že správní rada s účinností od 2. března 1999 zvolila nového předsedu obce. Jelikož vláda o vyškrtnutí stížnosti výslovně nepožádala, Soud nepovažuje za nutné zkoumat, zda podle národního práva k volbě nového předsedy došlo platně. Stížnost tedy není na místě vyškrtnout.

K čl. 9 a čl. 14 Úmluvy:

Stěžovatelka tvrdí porušení práva na svobodu náboženského vyznání a práva na nediskriminování, která jsou chráněna čl. 9 a 14 Úmluvy.

Článek 9 Úmluvy zní:

"1. Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání; toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním náboženských úkonů a zachováváním obřadů.

2. Svoboda projevoval náboženské vyznání a přesvědčení může podléhat jen omezením, která jsou stanovena zákona a která jsou nezbytná v demokratické společnosti v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných."

Relevantní část čl. 14 zní:

"Užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoliv důvodu, jako je (...) náboženství (...)."

Podle názoru stěžovatelky nevyhovují podmínky rituální porážky tak, jak ji provádějí šochetové ACIP, velmi přísným požadavkům židovského náboženství vyplývajícím z knihy Leviticus a z kodexu Šulchan aruch. Jelikož již šochetové neprovádějí pečlivou kontrolu plíc poražených zvířat, toto maso nelze z náboženského hlediska považovat za maso perfektně čisté, tedy "glatt". Podle stěžovatelky tím jasně dochází k zásahu do jejího práva vyznávat své náboženství prostřednictvím vykonávání náboženských rituálů, mezi jinými i rituální porážky. Tento zásah podle stěžovatelky nelze ospravedlnit odkazem na sledování legitimního cíle, tedy "ochrany veřejného zdraví".

Vláda naopak má za to, že pokud náboženská pravidla nařizují svým věrným určitý typ stravování, v žádném případě to neznamená povinnost těchto příznivců, aby rituální porážku zvířat která konzumují, prováděli sami. Odmítnutí povolení může náboženské praktiky ohrozit pouze tehdy, pokud by v důsledku takového odmítnutí tyto osoby neměly možnost opatřit si maso, které by odpovídalo jim vyznávaným pravidlům. Ze spisu přitom jasně vyplývá, že některá řeznictví prodávají maso označené jako "glatt", které pochází z jatek kontrolovaných ACIP, a že řeznictví náležející členům stěžovatelky nakupují maso z části Belgie. Nic přitom stěžovatelce nebrání uzavřít s ACIP dohodu o tom, že porážku budou provádět její vlastní šochetové pod hlavičkou povolení ACIP tak, jak k tomu došlo i u jiných velmi ortodoxních židovských náboženských proudů. Vláda má konečně zato, že francouzským orgánům, které jsou povinny respektovat laickou povahu státu, nepřísluší se vměšovat do dogmatického sporu, nicméně že nelze popřít, že hlavní francouzský rabín, jehož názor se opírá o názor Bejt din, má pravomoc se vyjádřit k otázce, co židovskému rituálu odpovídá a co nikoliv.

Soud připomíná, že církevní nebo náboženský orgán jako takový může jménem svých přívrženců vykonávat práva zaručená čl. 9 Úmluvy (viz též Katolická církev v Canée proti Řecku, 1997). Článek 9 vypočítává různé formy kultu (viz Kala; proti Turecku, 1997). Není sporu o tom, že rituální porážka je "rituálem", který má příznivcům poskytnout maso ze zvířat poražených v souladu s náboženskými předpisy, což představuje zásadní prvek praktikování židovského náboženství. Z toho vyplývá, že se stěžovatelka může práva podle čl. 9 domáhat.

Soud nejprve konstatuje, že zakotvením výjimky ze zásady, že je zvíře před porážkou nutné omráčit, národní právo konkretizovalo pozitivní závazek státu, který má zajistit účinné respektování náboženské svobody. Soud má též za to, že skutečnost, že tento výjimečný režim vyhrazuje rituální porážku pouze oprávněným šochetům, nelze považovat za zásah do svobody vyznání. Podle Soudu je ve veřejném zájmu zabránit porážkám bez povolení, k nimž dochází v pochybnostech hygienických podmínkách. Udělením povolení ACIP, která je součástí Centrální konzistoře, tedy nejrepresentativnější organizace francouzských židovských obcí, stát v žádném případě nezasáhl do svobody náboženského vyznání.

Jelikož však později o stejné povolení požádala jiná organizace stejného náboženství, je nutné zkoumat, zda způsob porážky, který tato organizace požaduje, spadá do výkonu náboženského vyznání chráněného článkem 9 Úmluvy. Soud konstatuje, že způsob porážky, který provozují šochetové stěžovatelky, je zcela totožný se způsobem provozování šochety ACIP, přičemž jediným rozdílem zůstává rozsah posmrtné kontroly plic poraženého zvířete.

Soud je toho názoru, že k zásahu do svobody náboženského vyznání by mohlo dojít pouze tehdy, pokud by zákaz legálně vykonávat porážku vedl k tomu, že by ultraortodoxní věřící nemohli jíst maso pocházející ze zvířat poražených v souladu s

náboženskými pravidla, která je podle jejich názoru nutné použít. Tak tomu však není. Není sporu o tom, že stěžovatelka může jednoduše získat maso "glatt" z Belgie. Ze spisu i z přednesů třetích osob vyplývá, že určitý počet řeznictví, provozovaných pod dozorem ACIP, nabízí věřícím maso označené ze strany Bejt din jako "glatt". Věřící členové stěžovatelky si tak mohou maso "glatt" bez problémů opatřit. Soud má za to, že právo na náboženskou svobodu, které zaručuje čl. 9 Úmluvy, nemůže jít až tak daleko, aby opravňovalo dotyčnou osobu k tomu, aby sama rituální porážku prováděla.

Za situace, kdy nebylo prokázáno, že by si věřící stěžovatelky nemohli opatřit maso "glatt", ani že jim její stěžovatelka nemohla opatřit uzavřením dohody s ACIP o provádění rituální porážky prostřednictvím šochetů stěžovatelky pod hlavičkou povolení ACIP, Soud uzavírá, že neudělení povolení není zásahem do práva stěžovatelky vyznávat náboženství. V důsledku této úvahy Soud nemusí zkoumat slučitelnost tvrzeného omezení s požadavky stanovenými v odst. 2 článku 9; nicméně pokud by toto omezení bylo možno za zásah do práva na svobodu náboženského vyznání považovat, Soud konstatuje, že dotčené opatření stanovené zákonem sleduje legitimní cíl, a sice ochranu zdraví a veřejného pořádku, jelikož státem organizovaný výkon kultu přispívá k náboženskému míru a k toleranci. S ohledem na míru uvážení, kterou je každému státu nutné přiznat (viz Manoussakis proti Řecku, 1996), by nebylo možné jej považovat za přehnané či nepřiměřené. K porušení čl. 9 Úmluvy tedy nedošlo.

Pokud se týče čl. 14 Úmluvy, Soud připomíná, že tento článek pouze doplňuje ostatní normativní ustanovení Úmluvy či Protokolů. Nemůže tedy existovat samostatně, neboť se vztahuje na "výkon práva a svobod", která Úmluva a Protokoly zaručují. Soud konstatuje, že okolnosti případu spadají do sféry čl. 9 Úmluvy a že se tedy čl. 14 může uplatnit. Nicméně ve světle výše uvedeného má Soud za to, že rozdíl v zacházení, k němuž došlo, je jen velmi málo závažný. Sporné opatření kromě jiného sledovalo legitimní cíl a mezi použitými prostředky a sledovaným cílem lze konstatovat rozumnou míru přiměřenosti (viz např. Marckx proti Belgii, 1979). Pokud došlo k rozdílům v zacházení, lze je objektivně odůvodnit ve smyslu předchozí judikatury Soudu.

K porušení čl. 9 ani 14 tedy nedošlo.

Výrok rozsudku

Soud rozhodl:

1. dvanácti hlasy proti pěti, že nebyl porušen čl. 9 Úmluvy samostatně;
2. deseti hlasy proti sedmi, že nebyl porušen čl. 9 ve spojení s čl. 14 Úmluvy.

K rozsudku bylo připojeno společné nesouhlasné stanovisko soudců Nicolase Bratzy, Fischbacha, Thomassenové,

Tsatsa-Nikolovske, Pantiru, Levitse a Traji.

Pozn.:

1) Stížnost č. 27417/95. Rozsudek existuje ve francouzštině a angličtině. Překlad z francouzštiny: S. Löfflerová.